

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Кямал Абдулла. Долина кудесников (роман). Баку : Мутарджим, 2006. 224 с.
2. Рустам Кямал. Кямал Абдулла: От письма к мифу. Баку : Мутарджим, 2011. 116 с.
3. Шарифова С. Роман постмодерна в современном Азербайджане. Баку : Наука и образование, 2015. 104 с.
4. Азербайджанская литература периода независимости. В 2-х томах. Том II. Баку : Наука и образование, 2016. 1088 с.
5. Митио Каку. Физика невозможного / Пер. с англ. Москва : Альпина нон-фикшн, 2009. 456 с.
6. Абдулла Кямал. Неоконченная рукопись. Баку : XXI YNE, 2004. 288 с.
7. Юсиф Везир Чемазминли. Произведения. В трех томах. Том II. Баку : AVRASIYA PRESS, 2005. 664 с.
8. Кафарлы Рамазан. Азербайджано-тюркская мифология. Баку : Изд. АГПУ, 2010. 405 с.
9. Энциклопедия Китаби Деде Коркуд. В двух томах. Том II. Баку : Дом новых изданий, 2000. 568 с.

УДК 821.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.10-2.26>

СПЕЦИФІКА ОСТРІВНОГО ХРОНОТОПУ В АНГЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

THE SPECIFICITY OF THE “ISLAND” CHRONOTOPE IN THE ENGLISH WORKS OF THE FIRST HALF OF THE XXth CENTURY

Лозенко В.В.,

*orcid.org/0000-0003-1248-0534**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри латинської мови та медичної термінології
Харківського національного медичного університету*

У статті вивчено специфічні особливості острова: великий/малий, живописний/неживописний (бідна флора і фауна) у найвідоміших творах англійської літератури першої половини ХХ ст.: «Фрейя Семи островів», «Перемога» Дж. Конрада, «Острів фарисеїв» Дж. Голсуорсі, «Місяць і шеляг» В.С. Моема, «Простак із Несподіваних островів» Б. Шоу, «Містер Блетуорсі на острові Ремполі» Г. Уеллса, «До маяка» В. Вулф. Авторська специфіка образу «острів» досліджується в різних літературних парадигмах – реалізмі, неоромантизмі, модернізмі, в яких острівний образ набуває нових інтерпретацій. Представники різних літературних парадигм додають нові ідеї до острівного образу (наприклад, острів як місце для створення нового суспільства, нової цивілізації і навіть нової раси людей у творах «Містер Блетуорсі на острові Ремполі» Г. Уеллса і «Простак із Несподіваних островів» Б. Шоу) і також надають нових значень до вже відомих ідей (створення нових цінностей), символів (символ човна / корабля, води).

Топонімічна острівна специфіка відображає внутрішній світ особистості і формує метафору «людина-острів». Острівний образ представлено не тільки як географічну категорію, але й як персоніфікацію власного «я» людини, що продемонстровано в потязі до ізоляції та усамітнення. Острів сприймається як ілюзія, що відображає неможливість винести ізоляцію (Г. Уеллс), внутрішні протиріччя (Дж. Конрад) або депресію (Б. Шоу, В. Вулф). Острівний образ, створений Дж. Голсуорсі і В.С. Моемом, має інші функції. Образ острова в романі В.С. Моема порушує проблему міжкультурної комунікації. Острівний образ в інтерпретації Дж. Голсуорсі виявляє острівний снобізм англійців та їхню тенденцію до консерватизму (Холм-Окс як метафорична персоніфікація снобізму англійців). Назва «Острів фарисеїв» описує не тільки географічне положення країни, але й духовно обмежену цивілізовану Англію з її «острівним» упередженням. Острів у романі Дж. Голсуорсі відображає вузькі погляди англійців.

Опис острова як ілюзії, де навіть ідеальна особистість не може врятуватися від самотності, або острів як місце для порушення проблеми острівного снобізму – це специфічна риса острівного образу в англійській літературі першої половини ХХ ст. Ця риса виявляє депресивний стан людини. Крім того, ця риса репрезентована за допомогою опису топонімічних особливостей острова та часу.

Ключові слова: хронотоп, острівний образ, персоніфікація, ізоляція, депресія, внутрішній світ особистості, географічна категорія.

The specific peculiarities of the island (big / small, picturesque / non picturesque (poor flora and fauna) are studied in the most famous works of the English literature of the first half of the XX century: “Freya of the Seven Isles”, “Victory” by J. Conrad, “The Island Pharisees” by J. Galsworthy, “The Moon and Sixpence” by W.S. Maugham, “The Simpleton of the Unexpected Isles” by B. Shaw, “Mister Blettsworthy on Rampole Island” by H. G. Wells, “To the Lighthouse” by V. Woolf. The author’s specificity of the image “island” is examined in different literary paradigms: realism, neoromanticism, modernism in which the island image gets new interpretations. The representatives of different literary paradigms add new ideas to the island image (for example, island as a place for creating a new society, new civilization and even a new race of people in the works “Mister Blettsworthy on Rampole Island” by H.G. Wells and “The Simpleton

of the Unexpected Isles“ by B. Shaw) and also give new meanings to the well-known ideas (creation of new values), symbols (the symbol of a boat / a ship, water).

The toponymical island specificity reflects the inner world of a person and forms the metaphor “person-island”. The island image is not only represented as a geographical category but as a personification of the own “I” of a person which is demonstrated in the aspiration to isolation and privacy. The island is perceived as an illusion reflecting impossibility of bearing isolation (H.G. Wells), internal contradiction (J. Conrad) or depression (B. Shaw, V. Woolf). The island image created by J. Galsworthy and W.S. Maugham has different functions. The island image in the novel W.S. Maugham raises the problem of intercultural communication. The image of the island in the interpretation by J. Galsworthy exposes the island snobbery of the English and their tendency to conservatism (Holm Oaks is metaphorical personification of snobbery of the English). The name “The Island Pharisees” describes not only geographical position of the country but also narrow-minded civilized England with its “island” prejudice. The island in the novel by J. Galsworthy reflects confined views of the English.

The description of an island as an illusion when even a perfect person cannot save himself from loneliness or an island as a place for setting a problem of island snobbery is the specific feature of the island image in the English literature of the first half of the XXth century. This feature exposes a depressive state of mind of a person. In addition this feature is represented by means of toponymical peculiarities of an island and time.

Key words: chronotope, island image, personification, isolation, depression, inner world of a person, geographical category.

Постановка проблеми. У сюжеті художніх творів англійської літератури образ острова постає як ключовий. У Британії зародилася острівна кельтська культура, яка вплинула на розвиток англійської літератури. Кельтський епос Британських островів представлений переважно ірландськими сагами та присвячений пригодам та подвигам легендарних героїв («Плавання Майль-Дуйна» (VII ст.), «Плавання Брана» (VII – VIII ст.). У цих творах вперше в британській літературі з’являється тема відокремленості, ізоляції, як фізичної, так і соціальної, духовної. Ця тема знаходить своє продовження у багатьох англійських творах: «Подорож Снедгуса і Мак Ріаглі», «Подорож Брандана» (XI ст.), поема «Брут» (бл. 1205) Лайамона, «Смерть Артура» (1469–1470) Т. Мелорі, «Утопія» (1515) Т. Мора, «Буря» (1612) В. Шекспіра, «Нова Атлантида» (1623) Ф. Бекона, «Робінзон Крузо» (1719) Д. Дефо, «Пригоди Гуллівера» (1726) Дж. Свіфта, «Кораловий острів» (1857) Р. М. Баллантайна, «Острів скарбів» (1883) Р. Л. Стівенсона, «Вигнанець островів» (1895), «Фрейя Семи островів» (1912), «Перемога» (1915) Дж. Конрада, «Острів доктора Моро» (1896) Г. Уеллса, «Інший острів Джона Булля» (1904), «Простак із Несподіваних островів» (1934) Б. Шоу, «Острів фарисеїв» (1904) Дж. Голсуорсі, «До маяка» (1927) В. Вулф, «Володар мух» (1954), «Злодюжка Мартин» (1956) В. Голдінга, «Робінзон» (1958) М. Спарк, «Острів» (1962) О. Гакслі, «Волхв» (1965) Дж. Фаулза, «Осіна фабрика» (1984) Й. Бенкса, «Англія, Англія» (1998) Дж. Барнса.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Острівна тема постає об’єктом досліджень багатьох учених. Серед безлічі наукових робіт, присвячених образу острова, виділено три вагомні роботи: «Ментальності народів світу» Г. Гачева [2], «Поетика постмодерністської притчі у твор-

чості Джуліана Барнса» О. Тупахіної [4], «Ігрова парадигма англійського роману останньої третини XX ст.» Ю. Шуби [6].

Для Г. Гачева британський острів – це окремий світ, де людина мислить, керується, перш за все, багатовіковою традицією. Однак ця традиція «осучаснюється» через деякий час, відгукується на потреби сучасного суспільства. «Якщо острів Японія – пролог Євразії, то острів Англія – її епілог. Усе, що на материку виникало, розвивалося, перетворювалося, – тут зберігається. Британія – “консерви Євразії”», – пише Г. Гачев [2, с. 433]. Метафорою «консерви Євразії» Г. Гачев підкреслює споконвічний потяг англійців до усталених традицій і звичаїв.

О. Тупахіна зазначає, що острівна тема є ключовою в англійській національній літературі (від Т. Мора до Дж. Фаулза). «Саме ізольований простір надає авторові великі можливості для проведення інтелектуального експерименту. Острів як алегорія самотності – привід залишити героя наодинці із власними думками, змусити його сфокусувати увагу на проблемах не зовнішніх, а внутрішніх» [4, с. 10]. У романі «Англія, Англія» Дж. Барнса, який досліджує О. Тупахіна, проявляється постмодерністська концепція історії як симулякру: сер Джек Пітмен створює тематичний парк розваг на острові Уайт, де збирає копії пам’яток англійської історії.

Ю. Шуба в дисертації «Ігрова парадигма англійського роману останньої третини XX ст.» вивчає провідні метафори англійського роману 1960-х–1990-х років – «лабіринт», «пошук», «дзеркало», «Пітер Пен», «людина як острів» та «світ як театр» [6]. Дослідниця аналізує метафору «людина як острів» у романах «Робінзон» М. Спарк, «Волхв» і «Коллекціонер» Дж. Фаулза, «Зрима темрява» В. Голдінга у взаємозв’язку з вищеназваними метафорами. Всі ці метафори

визначаються дослідницею засобами творення сучасного метаміфу, «інструментом» дегуманізації мистецтва [6, с. 14].

Дослідження хронотопу в «острівних» творах першої половини ХХ ст. базується на роботах М. Бахтіна та Д. Ліхачова. Згідно з М. Бахтіним, хронотоп – взаємозв'язок часових і просторових координат, де перевага надається часу: «Час тут густішає, щільнішає, стає художньо-явним; простір інтенсифікується, утягується в рух часу, сюжету, історії. Ознаки часу розкриваються у просторі і простір осмислюється й вимірюється часом» [1, с. 234]. За М. Бахтіним, хронотоп визначає жанровий різновид літературного твору, мову, сюжет, образ людини тощо.

Д. Ліхачов, досліджуючи художній час, виділяє суб'єктивний час (відчуття людиною часу, суб'єктивне сприйняття миті і тривалого періоду) і визначає його як одну з форм зображення дійсності. Така інтерпретація художнього часу Д. Ліхачовим використана в нашій роботі при дослідженні об'єктивного та суб'єктивного часу в романі «До маяка» В. Вулф. Дослідник виділяє типи художнього часу залежно від літературного напрямку («відкритий» час реалізму, намагання «зупиняти» час, що зображується, у натуралізмі).

Вперше у вітчизняному літературознавстві вивчено кореляцію хронотопу острова з образом людини у найвідоміших творах англійської літератури першої половини ХХ ст. – «Містер Блетсуорсі на острові Ремполі» Г. Уеллса, «Острів фарисеїв» Дж. Голсуорсі, «Місяць і шеляг» В.С. Моєма, «Простак із Несподіваних островів» Б. Шоу, «Фрейя Семи островів», «Перемога» Дж. Конрада, «До маяка» В. Вулф. Продемонстровано, що концепт острова в художньому тексті може слугувати віддзеркаленням людського «я» і формувати метафору «людина-острів».

Постановка завдання. Мета статті – виявити особливості в острівних творах англійської літератури першої половини ХХ ст. («Містер Блетсуорсі на острові Ремполі» Г. Уеллса, «Острів фарисеїв» Дж. Голсуорсі, «Місяць і шеляг» В. С. Моєма, «Простак з Несподіваних островів» Б. Шоу, «Фрейя Семи островів», «Перемога» Дж. Конрада, «До маяка» В. Вулф).

Виклад основного матеріалу. Топос острова у романі «Містер Блетсуорсі на острові Ремполі» Г. Уеллса має амбівалентний характер. З одного боку, образ острова супроводжується зображенням звичаїв кровожерливих ремпольців, що надає острову негативну характеристику: «Скальп, кістки та малоапетитні нутрощі небіжчика відносили на високий вівтар Великої богині, де вони

висихали або згнивали. Уявіть собі, який сморід стояв у печері, де був той вівтар!» [5, с. 118]. На острові людські черепи прикрашали не тільки вівтар Великої богині, але й хатини. За К. Юнгом, череп – символ абсурдності людського буття. На думку швейцарського вченого, череп у монологах Фауста і Гамлета служить нагадуванням про жахливу безглуздість людського життя. Таким же символом виступає череп у романі «Містер Блетсуорсі на острові Ремполі» Г. Уеллса. Здебільшого черепи належали не ворогам племені, серед якого жив містер Блетсуорсі, а одноплеменцям, які порушили одне з численних табу.

З іншого боку, у романі час від часу описується краса лісів на високогір'ї і скель, де була висічена богиня: «Берег був високий, скелястий. Скелі ті видались мені напівпрозорі. Не знаю, що то була за гірська порода. <...> Вона нагадувала напівпрозорю, синювато-пурпурове скло з великими вкрапленнями червоної барви, по краях рожевими. В тому камені вилися зовсім непрозорі жилки, білі, як мармур. Світло проникало в той мінерал і відбивалось ізсередини, мовби в самоцвітах. Мене (*Блетсуорсі – В. Л.*), зв'язаного й переляканого, все ж уразила та краса» [5, с. 109].

Обмеженість ремпольців порівнюється з обмеженістю території, де їм можна було ходити: «Їхній тісний світ був смужкою завширшки від сотні ярдів у найвужчих місцях до трьох миль у найширших. <...> Найдужче вражало мене те, що вони були замкнені в своєму тісному світі, адже я звик, що в світі цивілізованому кожен (чи, принаймні, заможніші люди) може вільно подорожувати по всій земній кулі. Але, поміркувавши, я зрозумів, що такі обмеження судилися більшості людей від самого зародження людського суспільства» [5, с. 120].

Г. Уеллс у деталях описує скелі острова, щоб потім, зобразивши дикі й варварські звичаї ремпольців, їхню жагу до крові, показати контраст між зовнішнім виглядом острова і його внутрішньою сутністю. Острів – це уособлення жорсткого і безжального цивілізованого світу. Плід хворої уяви Блетсуорсі, його марення про острів Ремполь знайшли конкретне втілення в Англії. Так, на острові Ремполь британських генералів уособлюють воїни Ардама, а аналогом сучасної Британії виступає Ремполь. Реальний світ, в якому опинився Блетсуорсі, мало чим відрізняється від острова Ремполь. Цивілізований світ, де санкціонується право однієї людини вбивати іншу (Перша світова війна), такий же примітивний і дикий, як острів Ремполь, і навряд чи заслуговує на право називатися цивілізованим. Грезв

запевняє Блетсуорсі, що острів Ремполь щезне і людство зміниться на краще. Але, пройшовши війну, Блетсуорсі сумнівається в цьому. Він не впевнений, що для цього вистачить моральних і матеріальних ресурсів: «Вона (*людина* – В. Л.) жорстока, дурна, безжальна, любить руйнувати, в паніці втрачає самовладання, заздрить усім і всьому» [5, с. 225]. Дослідник Ю. Лісняк зазначив, що позиція Гревза і Блетсуорсі – це позиція самого Г. Уеллса, в якого суперечливе сприйняття майбутнього Англії. Можливо, його країна зазнає кращих часів. А, можливо, ні, якщо охоче взяла участь у війні.

Острів символізує внутрішню сутність людини, її темне «я». Зображення контрасту між зовнішньою красою острова та його несподіваною, як правило, темною стороною, – не новий прийом у всесвітній літературі. Ще в «Одісеї» Гомера зустрічаються такі острови (острів Цирцеї, наприклад). Такими ж островами виступають північні острови в кельтських сагах, різноманітні острови з роману «Гаргантюа і Пантагрюель» Ф. Рабле, острови з роману Дж. Свіфта про пригоди Гуллівера, острів з оповідання «Острів епіорніса» та з роману «Острів доктора Моро» Г. Уеллса. Новизна в зображенні концепту острова в романі «Містер Блетсуорсі на острові Ремполі» Г. Уеллса міститься в тому, що його герой бажає ще раз повернутися на острів Ремполь, прекрасно усвідомлюючи жорстокість і дикість ремпольців і знаючи, що може стати жертвою інтриг Ардама та старців: «Отак вабить мене до себе й острів Ремполь, немовби справжнє моє місце, справжнє діло – там, а всі ці пута життєвих вигод та втіх тільки не пускають мене до головної мети. Я відчуваю, що й не повинен забувати острова Ремполу, що я маю ще поквитатися з ним. А доти острів чекатиме на мене, і для того лиш я живу» [5, с. 214]. Бажання повернутися на острів – це бажання змінити жорстокий і абсурдний цивілізований світ.

Роман «Містер Блетсуорсі на острові Ремполі» має свою часову характеристику. Художній час роману включає минуле (життя ремпольців віддзеркалює архаїчну культуру), теперішнє – Перша світова війна, майбутнє – проекти і рішення, які приймають британські чиновники для «покращання» життя англійців. Темпоральна дуалістичність минулого й теперішнього представлена у тих частинах роману, які присвячені життю Блетсуорсі на Ремполі. Блетсуорсі знаходиться в умовах первісної культури, яка може стати майбутнім для сучасного англійця. У творі проєктується модель трансформації сучасної людини

у первісну. У такій дуалістичності закладена негативна ідея, бо вона призводить до духовної деградації людини.

У романі «Острів фарисеїв» Дж. Голсуорсі своєрідним островом може вважатися маєток Деннантів – уособлення фарисейства, снобізму, загальноприйнятих, усталених норм моралі. Привертає увагу описання маєтку Холм-Окс: «Holm Oaks stood back but little from the road – an old manour-house, not set upon display, but dwelling close to its barns, stables, and walled gardens, like a good mother; long, flat-roofed, it had Queen Anne windows on whose white-framed diamond panes the sunbeams glinted» [9, р. 206] («Холм-Окс стояв неподалік від дороги; це був старовинний поміщицький дім, при будівництві якого думали не про красу, а про те, щоб він, як добра мати, був поруч з коморами, стайнями і оточеним високими стінами садом; дім був червоний, довгий, з плескатим дахом і вікнами у стилі епохи королеви Анни; на склі яких, окреслених білими смужками, блищали промені сонця»). В описі дому важливою характеристикою є його практичність (комори, стайні), що виявляється потім невід’ємною рисою Деннантів.

Маєток Деннантів має назву Холм-Окс (Holm Oaks). У перекладі з англійської ця назва означає «кам’яні дуби». Однак саме слово holm без oak перекладається «річний острівок», і, таким чином, це виражає потяг Деннантів до відокремленості, ізоляції від інших (неанглійців і представників нижчого класу) на фізичному і духовному рівні. Через образ маєтку реалізується також традиційна англійська міфологема «мій дім – моя фортеця», яка передає підсвідоме бажання англійців до усамітнення.

Назва Holm Oaks (кам’яні дуби) вказує на зв’язок із землею, а саме слово holm («річний острівок») – на зв’язок з водною стихією. Земля – це символ стійкості, сили, впевненості, практичності (риси характеру Деннантів і людей їхнього кола). Вода – ознака нестабільності, катастрофи (розрив Шелтона з Деннантами), невпевненості в незламних поглядах Деннантів на життя і мораль. Отже, образ маєтку має амбівалентний характер: з одного боку, маєток втілює ідею стабільності, сили, а з іншого – виявляє внутрішні протиріччя (Бернард Деннант, якоюсь мірою місіс Деннант), сумніви мешканців маєтку у власних усталених поглядах, через що маєток символізує невпевненість, нестабільність.

Хронотопічний образ маєтку Холм-Окс має спільні риси з хронотопом замку в романах Г. Уолпола, А. Радкліфф, В. Скотта. Звісно, хро-

нотоп готичних замків Г. Уолпола, А. Радкліфф відрізняється від хронотопу романтичного замку В. Скотта. Але у хронотопі замку вищезазначених письменників і Дж. Голсуорсі можна виділити певні загальні риси. У всіх цих письменників замок – місце історичного минулого, яке переповнене яскравими легендами. Специфічна будівля замку, його внутрішня обстановка, галереї з фамільними портретами накладаються на специфічні взаємини людей за принципом «вищий/нижчий» – шляхетних аристократів, носіїв титулів і власників величних замків, та «інших», неаристократів, представників середнього або нижчого класу. Холм-Окс у Дж. Голсуорсі втілює час історичного минулого, де вище суспільство суворо додержується споконвічних традицій, звичаїв та правила тримати дистанцію між собою та «іншими» – неанглійцями, бідними (Ферран), аристократами, але з новими поглядами на взаємини людей (Шелтон, Фоліоти). Водночас хронос історичного минулого, наповненого давніми традиціями, тісно переплітається з лінійним часом, який демонструє життєвий шлях Шелтона – з кожним днем, проведеним у Холм-Оксі після знайомства з Ферраном, поступово змінюються погляди Шелтона на фарисейські загальноприйняті морально-етичні правила поведінки.

Острів у романі «Місяць і шеляг» В.С. Моема втілює ідею Стрікленда, головного героя, про прекрасне віддалене місце: “Sometimes I’ve thought of an island lost in a boundless sea, where I could live in some hidden valley, among strange trees, in silence. There I think I could find what I want” [10, p. 110] («Іноді я думаю про острів, загублений у безбережному морі, де б я міг жити у якійсь затишній долині, серед незнайомих дерев у тиші. Там, я гадаю, я б міг знайти те, що хочу»).

Острівний географічний простір характеризується багатством флори, яскравою живописною природою, яка віддзеркалює мрію Стрікленда про прекрасне. Хронотопічний образ екзотичного острова Таїті репрезентує відкриту культуру, де репрезентований лінійний час – поступова реалізація творчого потенціалу Стрікленда.

Хронотопічний образ острова (Англія) демонструє «закрите» суспільство із задалегідь визначеними правилами поведінки і висловлюванням думок. Образ острівної Англії символічно відображає інтенцію Стрікленда до фізичної, соціальної і, можливо, духовної ізоляції від суспільства, яке не тільки обтяжує Стрікленда цивілізованими нормами, але й насправді далеке від мистецтва. Наприклад, розмова про «мистецтво» на званому вечорі: “When we had done discussing

the merits of the latest book, it was natural to wonder how many copies had been sold, what advance the author had received, and how much he was likely to make out of it” [10, p. 18]. («Коли ми обговорили переваги останньої книги, було природним поцікавитися, скільки екземплярів продано, який аванс отримав автор і скільки, скоріш за все, він ще отримає».) У романі час не констатує жодних подій. Є лише певні дії героїв, які вони час від часу повторюють, – візити до друзів, вечірки, розмови про аванс, тираж книг тощо. Після смерті Стрікленда нічого не змінюється у побуті друзів, дружини та дітей Стрікленда. Щодня повторюються ті самі дії, що й напередодні. Це циклічний побутовий час.

Образ острова представлено у драмі «Простак із Несподіваних островів» Б. Шоу. Головні герої цієї драми прагнуть створити нову расу людей на живописному острові. Топос острова описується словами з позитивним значенням: “The lawn of a stately house on the north coast of a tropical island in the Pacific commands a fine view of the ocean and of a breakwater enclosing a harbor, large enough to accommodate a fleet. <...> the lawn is banked to a higher level and becomes a flower garden, sheltered from the wind by shrubberies. To the west of the flower garden the lawn falls away to the sea, but not to sea level, all that is visible of the port being the top of the lighthouse. There are trees enough in all directions to provide shade everywhere” [11] («Галіявина перед красивим будинком на північному узбережжі тропічного острова в Тихому океані; звідти відкривається прекрасний вид на океан; видний мол, який замикає гавань, досить простору, щоб дати притулок цілому флоту. <...> галіявина, розкинувшись схилом, переходить у квітник, схований від вітру кущем. На захід від квітника галіявина спускається до моря, але вона не доходить до пляжу, і звідти видна тільки верхівка маяка. Всюди тенисті дерева»). Топос острова, маючи позитивні конотації, передає уявлення про нього як про прекрасне казкове місце, де втілюється в життя мрія головних героїв п’єси, Пра і Проли, – створити нову расу людей із досконалою фізичною формою. Тлумачення ролі топосу острова у творі Б. Шоу набуває неоднозначного характеру: з одного боку, живописна природа острова символізує ідилічне місце, де здійснюються всі мрії. З іншого – звучить мотив руйнування ідилії (невдача Пра і Проли). Однак водночас після Судного дня звучить надія зробити ще одну спробу заснувати нову цивілізацію на Несподіваних островах. Так Б. Шоу створює парадокс, де мотиви мрії і її руйнування тісно

переплітаються між собою й концепт острова може нести як негативну, так і позитивну ідею одночасно.

Художній час у драмі «Простак із Несподіваних островів» Б. Шоу має спільні риси з художнім часом у веллсівському романі «Містер Блетсуорсі на острові Ремполь». Модель людини минулого виступає проєкцією людини майбутнього (Канчин, Джанга, Майя, Вашті). Люди майбутнього – кровожерливі, інтелектуально і духовно нерозвинені, в житті керуються алогічними інстинктами, прагнуть повернутися до минулих часів: «Janga. Back to Elizabeth's England; and to hell with the empire!» [11] («Джанга. Назад до елизаветинської Англії і до біса імперію!»). Таке «майбутнє» заперечує ідею Проли та Пра про можливість створення майбутньої ідеальної цивілізації.

Своєрідність драматургічної техніки Б. Шоу (дискусія, парадокс) зумовлює специфіку художнього часу. З одного боку, час у драмі представлений регресивним, циклічним, бо діти Пра і Проли – це метафора примітивної культури, з іншого – цей час перестає бути циклічним із появою Янгола. Поява Янгола символізує не тільки зміни у соціальному устрою на островах, але й відлік нового, лінійного часу. Семантика змін, надії створити ще одну нову расу виражена через хронотопічний образ берегу океану, на якому відбуваються події. У цьому образі закладена медіаторська функція, категорія межовості, можливості розвиватися, рухатися по висхідній лінії або, навпаки, можливість повторного повернення до примітивної первісної культури, що передбачає духовну деградацію особистості. Фінал п'єси відкритий, бо невідомо про вдачість або невдачість спроби Пра і Проли, але конфлікт, за Б. Шоу, вирішений: визначені духовні орієнтири, на які спиратиметься нова цивілізація.

Топос острова в романі «Фрейя Семи островів» Дж. Конрада визначений такими лексемами, як «острівок» та «маленький острівок». У концепту острова, який характеризується словами зі зменшувальними суфіксами, немає такого яскраво вираженого негативного забарвлення, як у концепту острова у «Вигнанці островів», але водночас майже відсутнє позитивне. Характеристика концепту острова в романі «Фрейя Семи островів» складається не завдяки експресивній лексиці, а опису подій, що сталися на острові. Самотність Фрейї, нерішучість її недалекого батька, слабкість закоханого у свій бриг Джеспера, варварство і мстивість Хімскірка – ці відображення стану душі особистості характеризують острів як

місце, яке прирікає людину на невдачу. У романі «Фрейя Семи островів» присутня чітка дефініція часу – година, кілька місяців тому, наступні сім тижнів, чотири дні, два роки тощо. Події в цих творах швидко змінюються одна за одною.

Концепт острова в романі «Перемога» Дж. Конрада характеризується такими номінантами, як «зачарування» (fascination), «прокляття» (spell), «магічний спокій» (magic stillness), «усипляння» (somnia). Самі острови являють собою зачароване місце, сповнене тиші: «The Archipelago has lasting fascination. It is not easy to shake off the spell of island life <...>. The islands are very quiet. One sees them lying about, clothed in their dark garments of leaves, in a great hush of silver and azure, where the sea without murmurs meets the sky in a ring of magic stillness. A sort of smiling somnolence broods over them <...>» [8, p. 64] («Архіпелаг має тривалий шарм. Нелегко зкинути з себе прокляття острівного життя <...>. Острови дуже спокійні. Їх бачать одягнутими у темне листя, у великій тиші срібла і лазурі, де море без жодного звуку зустрічається з небом у кільці магічного спокою. Якесь усміхнена сонливість нависнула над ними»). Ідея фатуму, передчуття трагічних подій закладена в образі острова з роману «Вигнанець островів» (1895), ще одному творі Дж. Конрада. Однак у «Вигнанці» концепт острова не наділений номінантами з містичним, магічним значенням, як у «Перемозі» (зачарування, прокляття (англ. spell має значення «закляття», «чари»), магічний спокій). Така містична характеристика острова в романі «Перемога» не просто передає ідею фатуму, а посилює драматичний ефект, виражає згубність тотальної ізоляції.

Специфічною ознакою художнього простору в романі Дж. Конрада є контрастність. Острів Самбуран, на якому живе Гейст, протиставлений острову Сурабайї за принципом контрасту: затишність/гуркіт, безпека/небезпека, усамітненість/людність. Острів Сурабайя поданий у нейтральних тонах, у той час як при описі Самбурану домінують епітети, порівняння з людиною, де звучить яскраво виражена індивідуальна характеристика («одягнуті в темне листя, у великій тиші срібла і лазурі»).

Характерною рисою часу в першій частині роману «Перемога» є його циклічність, можна навіть виділити атемпоральність у цій частині. Час нібито завмер, кожен день Гейст починав так, як учора, і так само почне завтра. Побут Гейста чітко організований і незмінний. Така незмінність, циклічність, одноманітність на фоні яскравої природи створює контраст між усталеним

побутом і таємничістю острова та передує непередбаченим, фатальним подіям. Читачеві навіть невідомо, коли оселився Гейст на Самбурані, є лише невизначена вказівка *late years afterwards* («багато років тому»). Повсякденне сіре життя Гейста, яке складається з повторень одних і тих самих дій щодня, демонструє самотність як проблему, яка заважає людині проявити власне «я». Обмежений острівний простір та обмежений проміжок часу між типізованими подіями не дають змоги реалізувати повністю свій потенціал (блискучі комерційні здібності Гейста). Для вирішення цієї проблеми є лише один спосіб, який і обирає Гейст, – залишити свій острів хоча б на кілька днів. Після повернення Гейста на Самбуран із Леною йде чітке визначення часу – день, тиждень, певна година ранку або вечора. Ми дізнаємося, що Гейст мандрував 15 років, 3 роки прожив із батьком. Життя Лени детально описується з чітким визначенням часу. Така конкретизація демонструє, що поступово змінюється життя Гейста, для якого стають важливими темпоральні координати після повернення на острів (згадка про дитинство, юність із дефініцією часу, зустрічі з Леною, визначення часу, коли Гейст, за його переконанням, звільнить острів від Рікардо та Джонса). Час має значення у творах Дж. Конрада, бо фіксує важливі події: захоплення брига Джеспера Хімскірком у «Фрейї», облога острова Гейста Рікардо і Джонсом у «Перемозі», подальше життя героїв впродовж цієї облоги, відлік часу Гейстом до їх можливої смерті з Леною.

Для творів Дж. Конрада характерна темпоральна динамічність, навіть для роману «Перемога», окрім його першої частини. Така динамічність взаємопов'язана з ідеєю руху. Ця ідея має негативні конотації, бо призводить до фатальних подій – смерті головних героїв.

Образ острова в романі «До маяка» В. Вулф визначається дуалістичністю: існує острів Гебридів, який поступово осідає, і острів Скай, де знаходиться маяк. Усі герої твору намагаються дістатися маяка, що стоїть на самотньому острові Скай. Даючи характеристику острова Скай, В. Вулф підкреслює його малі розміри: «It was very small; shaped something like a leaf <...>» [12, p. 214] («Він (*острів – В. Л.*) був дуже маленьким, щось у формі листку <...>»). Віддалений острів породжує позитивні асоціації, герої роману порівнюють острів із листячком у золотих водах, знову згадуючи, перш за все, малі розміри острова: “Small as it was, and shaped something like a leaf stood on end with the gold sprinkled waters flowing in and about it, it had <...> a place

in the universe – even that little island?” [12, p. 215] («Маленький він був, у формі листячка, обмоченого стеблом у золоте марево вод, і він <...> мав місце у всесвіті – навіть цей маленький острів?»).

Острівний образ розкриває внутрішню сутність людини через її уявлення, мрії та сподівання. Одна з героїнь твору, Кем, та її батько, містер Ремзі, різні, але відчувають себе однаково самотніми, дивлячись на острів Скай. «We perished, each alone» [12, p. 190] («Ми загинули, кожен самотній»), – повторює Кем поезію В. Купера час від часу по мірі наближення до острова. Через кілька сторінок схожі думки виникають у містера Ремзі: “He sat and looked at the island and he might be thinking. We perished, each alone” [12] («Він сидів і дивився на острів і, мабуть, думав. Ми загинули, кожен самотній»). Однак тим не менш віддалений острів несе в собі позитивну ідею. Герої роману порівнюють острів із листячком у золотих водах (“<...> a leaf stood on end <...> the gold <...> waters” [12, p. 215]) («<...> листячко, що стоїть на кінці <...> золотих <...> вод»). Острів Гебридів втілює самотність, духовну ізоляцію, яка існувала між Кем, Джеймсом, її братом, та містером Ремзі. Неприязнь Джеймса до батька приводить навіть до того, що Джеймс іноді бажає схопити ніж і вбити його. Водночас маленький острів, золотий колір листячка, з яким його порівнюють, – це символ надії, малої, як острів, що відносини між членами сім'ї Ремзі зміняться на краще.

У романі «До маяка» В. Вулф є два часових плани – об'єктивний і суб'єктивний. Об'єктивний зображує світові події (Перша світова війна) та життєві перипетії сім'ї Ремзі (заміжжя Пру, її смерть, потім смерть Ендрю, місіс Ремзі). Суб'єктивний час позбавлений лінійності, не висхідний, демонструє швидкоплинні моменти в житті людини (аромат квітів, сонячні промені на вікнах, читання віршів містером Ремзі, шум морських хвиль тощо). Для поезики В. Вулф принципово значущим є суб'єктивний час. Це простежується в манері опису тих чи інших подій. Наприклад, якась подія, що стосується об'єктивного часу (смерть місіс Ремзі) подається у двох-трьох рядках, а спогади, враження героїв від шуму морських хвиль можуть займати сторінку. Таке значення суб'єктивного часу відіграє важливу роль у дослідженні концепту острова, бо час від часу герої подумки звертаються до острова з маяком. Цей острів – символ духовного відродження людини. Однак для такого відродження потрібен час.

Висновки. В «острівних» творах першої половини ХХ ст. хронотоп острова (його роз-

міри, клімат, рослинність, темпоральна статичність або динамічність) віддзеркалює внутрішній стан людини або її розвиток («Острів фарисеїв» Дж. Голсуорсі, «Фрейя Семи Островів», «Перемога» Дж. Конрада, «До маяка» В. Вулф). Хронотопічний образ острова втілює ідею раю на землі («Місяць і шеляг» В. Моема) або виражає мотив руйнування ідилії, виступаючи символом «антираю» («Містер Блетсуорсі на острові Ремполі» Г. Уеллса, «Простак із Несподіваних островів» Б. Шоу).

У романі «Містер Блетсуорсі на острові Ремполі» Г. Уеллса міститься багато часових і просторових образів. Можна виділити в цьому творі біографічний час (дитинство, юність, змужніння), історичний час (Перша світова війна) і космічний час (роздуми про світ і призначення Блетсуорсі в ньому, міркування про поняття нормальності в цивілізованій Англії).

Хронотопічний образ маєтку-острова з роману «Острів фарисеїв» Дж. Голсуорсі символізує втрату позитивного світосприйняття героєм, руйнацію ідеалів.

Хронотоп у п'єсі «Простак із Несподіваних островів» Б. Шоу віддзеркалює ідею неможливості створення нової ідеальної цивілізації на

архаїчних засадах (перевага фізичної форми над духовним розвитком людини, нехтування морально-етичними нормами).

У романі «Місяць і шеляг» В.С. Моема фігурують два типи острівного хронотопу – замкнена культура Англії та відкрита культура острова Таїті («Місяць і шеляг») або Самоа («Затон»). Ці типи демонструють зіткнення різних культур, проблему міжкультурної комунікації.

Хронотопічний образ таємничого острова, репрезентований у неоромантичних творах Дж. Конрада, втілює ідею фатуму, приреченості на поразку.

Віддалений острів Скай у романі «До маяка» В. Вулф уособлює мрію про зміну взаємин у родині Ремзі. Віддаленість острова вказує на те, що такі зміни потребують певного часу. Відповідно, ненависть Джеймса до батька поступово зникає по мірі наближення до острова Скай. Значну роль у творі відіграє суб'єктивний час, бо спогади, вигадані історії, уявлення героїв є для них справжньою реальністю. Події, що належать до об'єктивного часу, розцінюються героями як скороминуші. Саме тому герої не концентрують уваги на цих подіях, не надаючи їм особливого значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бахтин М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. *Вопросы литературы и эстетики*. Москва, 1975. С. 234–407.
2. Гачев Г. Ментальности народов мира. Москва, 2008. 544 с.
3. Лихачев Д. Избранные работы в трёх томах. Т. 1. Ленинград, 1987. 480 с.
4. Тупахіна О. Поетика постмодерністської притчі у творчості Джуліана Барнса : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.01.04. Київ, 2007. 20 с.
5. Уеллс Г. Містер Блетсуорсі на острові Ремполі. Київ, 1969. 234 с.
6. Шуба Ю. Ігрова парадигма англійського роману останньої третини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. Сімферополь, 2011. 20 с.
7. Conrad J. Freya of the seven isles. URL: <http://www.online-literature.com/conrad/3131/> (дата звернення: 08.07.2019).
8. Conrad J. Victory : An island tale. London, 1998. 387 p.
9. Galsworthy J. The island pharisees. Saint-Petersburg, 2007. 384 p.
10. Maugham W.S. The pool. URL: <http://www.online-literature.com/maugham/the-trembling/5/> (дата звернення: 11.01.2018).
11. Shaw B. The Simpleton of the Unexpected Isles. URL: <http://gutenberg.net.au/ebooks03/0300481h.html-shaw> (дата звернення: 08.07.2019).
12. Woolf V. To the lighthouse. The waves. New-York, 1998. 191 p.